

PENDEKATAN RAHMATAN LIL ‘ALAMIN DI MALAYSIA MENURUT PERSPEKTIF AKIDAH

Rahmatan Lil ‘Alamin Approach in Malaysia From Akidah Perspective

*¹Khairul Azhar Meerangani, ²Adam Badhrulhisham, ³Abdul Qayyum Abdul Razak & ⁴Mohammad Fahmi Abdul Hamid

^{1,3,4}Akademi Pengajian Islam Kontemporari, Universiti Teknologi MARA Cawangan Melaka

²Fakulti Keilmuan Islam, Kolej Universiti Islam Melaka

³Calon Pascasiswazah, Fakulti Ekologi Manusia, Universiti Putra Malaysia
qayyum@uitm.edu.my

Abstrak

Islam mempunyai kedudukan yang istimewa di Malaysia sebagaimana yang diperuntukkan dalam Perlembagaan Persekutuan. Namun begitu, keistimewaan ini sama sekali tidak mengabaikan kepentingan bangsa dan agama lain sebagai manifestasi kontrak sosial yang telah dipersetujui sekian lama. Pasca PRU-14 telah memperlihatkan bibit-bibit ketegangan mulai tumbuh sehingga membawa kepada lahirnya isu-isu sensitif, terutamanya berkaitan agama dan kaum. Maka, gagasan Rahmatan lil ‘Alamin (RLA) telah diperkenalkan sebagai suatu pendekatan dalam mengharmonikan kemajmukan masyarakat secara inklusif. Walau bagaimanapun, pemaknaan konsep rahmah yang masih kabur telah menimbulkan kekeliruan khususnya melibatkan interaksi Islam dengan agama-agama lain di Malaysia. Kajian bertujuan menganalisis pendekatan rahmatan lil ‘alamin di Malaysia berdasarkan perbincangan para sarjana akidah. Dapatan seterusnya dianalisis secara induktif dalam merangkumkan perspektif sebenar konsep ini selaras dengan prinsip akidah Islam. Pemahaman yang jelas dan penerimaan terhadap kedudukan istimewa Islam merupakan kunci utama dalam mewujudkan masyarakat berbilang kaum dan agama yang lebih harmoni dan bertanggungjawab. Penerapan nilai rahmatan lil ‘alamin seharusnya dilaksanakan dengan menjadikan agenda mendaulatkan kedudukan Islam di Malaysia sebagai tema utama gagasan ini.

Kata Kunci: Islam, Rahmatan lil ‘Alamin, Kemajmukan, Akidah

Abstract

Islam has a special position in Malaysia as provided in the Federal Constitution. However, this privilege does not completely ignore the interests of other nations and religions as a manifestation of a social contract that has been agreed for so long. Post GE-14 has shown that the seeds of tension began to grow leading to the sensitive issues, especially related to religion and race. Thus, the idea of Rahmatan lil ‘Alamin (RLA) has been introduced as an approach in harmonizing the pluralism of society. However, the meaning of rahmah that is still vague has caused confusion especially involving the interaction of Islam with other religions in Malaysia. The study aims to analyze the approach of rahmatan lil ‘alamin in Malaysia based on the discussion of Muslim scholars. The findings analyzed inductively in summarizing the real perspective of this concept in line with the principles of Islamic faith. A clear understanding and acceptance of the special position of Islam is the key to creating a more harmonious and responsible multi-racial and multi-religious society. The application of rahmatan lil ‘alamin should be implemented by making the agenda of upholding the position of Islam in Malaysia as the main theme of this idea.

Keywords: Islam, Rahmatan lil ‘Alamin, Plurality, Akidah

PENDAHULUAN

Pasca PRU-14 memperlihatkan penglibatan rakyat yang lebih aktif dan cakna dengan perkembangan politik semasa. Tahap kebebasan media yang semakin terbuka era kerajaan baharu kini meskipun dari satu sudut memberikan impak yang positif, namun penyalahgunaan kebebasan ini oleh pihak tertentu dengan menyentuh isu-isu sensitif seperti hak keistimewaan Melayu, status raja-raja Melayu serta kedudukan agama dan institusi

Islam dilihat telah menimbulkan ketegangan dalam kalangan masyarakat. Berdasarkan statistik penganut agama di Malaysia pada tahun 2010, tiga daripada empat agama utama di Malaysia memperlihatkan dominasi kaum tertentu melebihi 90% iaitu agama Islam (Melayu: 90.1%), agama Buddha (Cina: 97.8% dan agama Hindu (India : 98.7%). Agama Kristian pula lebih menonjol di Sabah dan Sarawak dengan memperlihatkan dominasi kaum Bumiputera Lain seperti Iban dan Kadazan-Dusun menyumbang kepada 64.7% daripada jumlah penganut Kristian di Malaysia. Maka, tidak hairanlah isu-isu membabitkan kaum dan agama mudah dimanipulasi dan disebarkan oleh pihak-pihak tertentu dalam menjayakan agenda mereka tanpa mengambil kira risiko konflik dan ketegangan yang boleh tercetus.

Sebagai sebuah kerajaan yang baharu, sudah pastinya setiap dasar dan polisi yang ditetapkan akan mendapat perhatian langsung daripada rakyat. Meskipun sebahagian dasar dan polisi tersebut dilihat sebagai suatu perubahan dan penambahbaikan terhadap dasar-dasar terdahulu, namun kelemahan pihak kerajaan dalam menangani sebahagian persepsi dan tanggapan negatif secara tuntas telah menimbulkan perasaan tidak puas hati dalam kalangan masyarakat terutamanya orang Melayu dan umat Islam. Isu-isu seperti jaminan hak keistimewaan orang Melayu, kedudukan Islam sebagai agama rasmi serta tuntutan hak dan kesamarataan antara kaum, agama dan gender secara tidak langsung telah menimbulkan ketegangan antara kaum dan agama.¹ Gagasan Islam Rahmatan lil 'Alamin (RLA) yang diperkenalkan oleh pihak kerajaan secara dasarnya dilihat mampu membawa pembaharuan menerusi implementasi nilai keterbukaan Islam dalam mendepani realiti kemajmukan masyarakat secara inklusif. Meskipun begitu, ia tetap mencetuskan rasa bimbang dan keliru dalam kalangan masyarakat khususnya akademia dan agamawan. Ini kerana dalam banyak perkara, pendekatan Islam RLA dilihat lebih cenderung dan memihak kepada golongan tertentu seperti golongan liberal, sekular dan anti Islam. Konsep RLA yang mementingkan toleransi dan keterbukaan mengundang kemarahan masyarakat Islam seperti yang dapat dilihat melalui media sosial.²

Justeru gagasan *Rahmatan lil 'Alamin* perlulah dibina atas landasan Perlembagaan Persekutuan yang telah sekian lama menjadi tulang belakang Malaysia. Perlembagaan Persekutuan telah digubal bagi tujuan mewujudkan suasana adil dan saksama bagi menjamin kesejahteraan kehidupan masyarakat berbilang kaum dan agama.³ Bagi memastikan gagasan RLA diterapkan senada dengan tujuan perlembagaan, perkara penting yang perlu diperhatikan adalah deklarasi Perkara 3 yang menetapkan '*Islam ialah agama bagi persekutuan*'. Deklarasi ini secara tidak langsung telah membuktikan dan mengiktiraf kedudukan Islam sebagai agama yang dominan bagi penduduk Tanah Melayu. Pemahaman yang jelas dan penerimaan terhadap kedudukan istimewa Islam dalam Perlembagaan Persekutuan ini sebenarnya merupakan kunci utama dalam mewujudkan masyarakat berbilang kaum dan agama yang lebih harmoni dan bertanggungjawab.

KONSEP RAHMATAN LIL 'ALAMIN

Rahmatan lil 'Alamin merupakan istilah bersumberkan al-Quran bagi menjelaskan bahawa Islam adalah agama yang damai, kasih sayang, toleransi dan menyeru kepada kebaikan. Namun begitu, usaha menegakkan elemen rahmah ini bukan sahaja hadir menerusi pendekatan damai dan toleransi namun dalam sebahagian keadaan, pendekatan tegas dan tidak berkompromi lebih menonjolkan sifat rahmah tersebut. Pemahaman yang salah terhadap konsep ini tanpa disokong oleh landasan ilmiah yang memadai boleh membawa kepada bias makna sehingga ia akhirnya difahami sebagai sifat apologetik Islam dalam berhadapan dengan realiti semasa.⁴ Perkara ini mungkin kurang menimbulkan masalah yang besar apabila diimplementasikan dalam suasana yang damai dan harmoni. Namun, isu akan timbul apabila kita cuba menerapkan konsep ini dalam keadaan konflik sehingga

¹ Mohd Anuar Ramli et.al (2018), Isu-Isu Sensitif Dalam Masyarakat Majmuk Di Malaysia Pasca Pilihanraya Umum (PRU14): Aplikasi Pendekatan Kesederhanaan. Dlm Mohd Roslan Mohd Noor et. al. (eds.), *Penyelidikan Serantau Islam Dan Alam Melayu: Pendidikan, Kewangan, Kehartaan dan Isu Kontemporari*, Kuala Lumpur: Akademi Pengajian Islam Universiti Malaya, 7.

² Baharom Kassim dan Mohd Syarul Razi Mohd Hazmi (2018), Islam Era Malaysia Baharu: Isu dan Agenda Pelaksanaan. Dlm. Abd Karim Ali et.al (eds.), *Islam Era Malaysia Baharu: Dinamika Wacana Kepelbagaian Cabaran*, Shah Alam: Persatuan Ulama Malaysia, 14.

³ Halis Azhan Mohd Hanafiah (2013), Pembinaan Negara Dalam Tikus Rahmat dan Perlembagaan Perskeutuan: Satu Kajian Perbandingan, *Jurnal Melayu*, Vol. 11 No. 2, 6.

⁴ Harjani Hefni. (2017), Makna dan Aktualisasi Dakwah Islam Rahmatan lil Alamin di Indonesia. *Academic Journal for Homiletic Studies*, Vol. 11 No. 1, 5.

akhirnya menyebabkan kita lebih banyak mengalah dan bertolak ansur kerana pendekatan tegas ditanggapi sebagai bertentangan dengan konsep rahmah.

Sifat rahmah Islam mempunyai konsep keseimbangan hidup dengan seruan kepada kebaikan menerusi pendekatan lembut dan kasih sayang namun dalam masa yang sama tetap berpegang teguh dengan prinsip yang telah ditetapkan. Keseimbangan ini dapat diwujudkan menerusi penjagaan terhadap nilai hubungan dengan Allah dan hubungan sesama manusia. Ibn al-Jawzi mendatangkan 16 makna rahmah yang diolah berdasarkan konteks ayat dalam al-Quran antara syurga, rezeki, nikmat, kesihatan, kehalusan, pengampunan, pemeliharaan, kasih sayang dan keluasan.⁵ Meskipun rumusan daripada makna-makna ini membawa kita memahami sisi kelembutan sifat rahmah, namun sirah Rasulullah SAW turut memaparkan kepada kita bahawa ketegasan Baginda terhadap Muslim dan non-Muslim juga merupakan rahmah buat mereka.⁶

Hal ini selari dengan tafsiran rahmatan lil ‘alamin yang didapati dalam ayat 107 Surau al-Anbiya’. Dalam mentafsirkan kalimah rahmatan lil ‘alamin, al-Zamakhshari menegaskan rahmah yang dimaksudkan ialah kepada sesiapa yang mengikuti ajaran baginda SAW iaitu Islam. Beliau menegaskan rahmah ini hanyalah bagi sesiapa yang memilih untuk mengambalnya. Adapun bagi sesiapa yang mengingkarinya disebabkan keengganan, maka ia sendiri yang menyempitkan nasibnya. Beliau mengumpamakan perihal ini dengan satu mata air yang dimanfaatkan oleh sesetengah orang sehingga ia boleh minum daripadanya. Adapun bagi yang malas dan tidak memanfaatkannya, ia akan kekal kehausan.⁷ Manakala al-Tabari pula menyatakan maksud rahmah dalam ayat tersebut merujuk kepada syurga dan kebahagiaan bagi yang beriman dengan Rasulullah SAW yakni mengikut ajaran Islam dan tauhid, manakala rahmah bagi orang kafir pula bermaksud ditanggihkan bala sebagai peluang untuk bertaubat dan kembali kepada Islam, berbeza dengan kaum terdahulu yang ditimpakan bala sejourus keingkaran mereka.⁸ Pendapat yang sama juga dinukilkan oleh al-Alusi⁹ dan al-Qurtubi.¹⁰ Al-Tabari juga telah menghubungkan ayat ini bersamaan dengan ayat sebelumnya yang bermaksud “*Sesungguhnya Al-Quran ini mengandungi keterangan-keterangan yang cukup bagi orang-orang yang (cita-citanya) mengerjakan ibadat (kepada Allah dengan berilmu)*”, tidak seperti ayat-ayat lain yang diletakkan tafsiran dan riwayat berkenaannya secara berasingan. Seolah-olah beliau ingin menegaskan bahawa rahmah yang sebenar-benar dengan intipati paling lengkap ialah dengan tunduk dan patuh serta membenarkan apa yang dibawa oleh al-Quran iaitu Islam.¹¹

Tuntasnya, penelitian terhadap beberapa tafsir muktabar menyimpulkan bahawa maksud rahmatan lil ‘alamin yang disebutkan dalam ayat tersebut merujuk kepada kebenaran, kesejahteraan dan kebahagiaan yang hanya boleh dicapai melalui Islam yang dibawa oleh Rasulullah SAW, di samping kesempatan yang diberikan kepada golongan bukan Islam untuk menerima hakikat ini. Justeru, intipati utama rahmatan lil ‘alamin ialah kebenaran akidah Islam bukannya kasih sayang, perpaduan dan toleransi insani seperti yang dinyatakan oleh sesetengah pihak.¹² Muhammad Idrus pula menegaskan bahawa penghayatan dan penerapan nilai rahmatan lil ‘alamin seharusnya tidak boleh meninggalkan misi dakwah yang dibawa oleh Islam itu sendiri kerana tidak ditemukan sebarang penafsiran tafsir yang mengaitkan rahmatan lil ‘alamin dengan toleransi berlebihan kepada bukan Islam.¹³ Rasulullah SAW dilihat telah meletakkan sempadan yang jelas terutamanya bagi perkara yang membabitkan prinsip kepercayaan dan kehormatan agama Islam. Dalam erti kata lain, sifat rahmah bukan

⁵ Ibn al-Jawzi (1987), *Nuzhah al-A'yun al-Nawazir*, Beirut: Muassasa al-Risalah, 331-334.

⁶ Ahmad Sanusi Azmi dan Mohd Yusuf Ismail (2018), Konsep Rahmatan lil ‘Alamin dalam Hadith: Penerokaan Makna serta Aplikasi di Malaysia, *Journal of Hadith Studies*, Vol. 3 No. 1, 4.

⁷ Mahmud bin Umar al-Zamakhshari (2009). *Tafsir al-Kasysyaf ‘an Haqaiq al-Tanzil wa ‘Uyun al-Aqawil fi Wujuh al-Takwil*, Beirut: Dar al-Ma’rifah, 688.

⁸ Muhammad bin Jarir al-Tabari (2001), *Jami’ al-Bayan fi Takwil Āy al-Quran*, Qahirah: Hajr li al-Tiba’ah wa al-Nasyr, 17: 441.

⁹ Syihab al-Din Mahmud al-Alusi (t.t), *Ruh al-Ma’ani fi Tafsir al-Quran al-‘Azim wa al-Sab’ al-Mathani*, Beirut: Dar Ihya’ al-Turath al-‘Arabiyy, 17: 155.

¹⁰ Muhammad bin Ahmad al-Qurtubi (2006), *al-Jami’ li Ahkam al-Quran*, Beirut: Muassasah al-Risalah, 14: 302.

¹¹ Al-Tabari (2001), *Op. cit.*, 17: 441.

¹² Jabatan Kemajuan Islam Malaysia (2019), *Gagasan Pentadbiran Islam di Era Malaysia Baharu*. Teks ucapan Menteri di Jabatan Perdana Menteri (Hal Ehwal Agama) sempena Perhimpunan Agensi-Agensi di Bawah Jabatan Perdana Menteri (Hal Ehwal Agama) di Auditorium Jabatan Kemajuan Islam Malaysia bertarikh 7 Januari 2019. Pautan: http://www.islam.gov.my/images/documents/TEKS_UCAPAN_YBM_SEMPENA_PERHIMPUNAN_AGENSI_DI_BAWAH_JABATAN_PERDANA_MENTERI_HAL_EHWAL_AGAMA_7_JAN_2019.pdf

¹³ Muhammad Idrus Ramli (2011), Rahmatan lil ‘Alamin dan Toleransi, *ISLAMIA: Jurnal Pemikiran Islam Republika*, 25.

bermaksud kita membiarkan maksiat dan kemungkaran atas nama kedamaian dan kasih-sayang sebaliknya bertindak tegas terhadap apa jua elemen yang boleh menggugat kedudukan Islam.

REALITI INTERAKSI SOSIAL DALAM MASYARAKAT MAJMUK DI MALAYSIA

Laporan menyebutkan pada era Malaysia Baharu, isu agama, bangsa dan raja semakin kerap dibincangkan. Isu ini bukan sahaja semakin hangat diperkatakan dalam masyarakat, bahkan ia turut meningkat dalam kalangan ahli parlimen yang menyaksikan perkataan agama dan Islam disebutkan sebanyak 3627 kali di parlimen pada tahun pertama pemerintahan PH.¹⁴ Isu-isu seperti penyamarataan hak bagi golongan LGBT, mencabar keabsahan asal-usul orang Melayu di Malaysia, mempertikai fungsi dan struktur institusi Islam seperti JAKIM, mencabar hak keistimewaan orang Melayu dan kedaulatan raja-raja Melayu, cadangan penutupan pusat tahfiz serta hak bertudung bagi pekerja wanita Muslim oleh kelompok pluralis telah menerima bantahan yang kuat dan mencetuskan pertentangan dengan kelompok nasionalis.¹⁵ Sikap yang ekstrem dan pendekatan provokatif dalam berhadapan dengan isu-isu tersebut telah menjadi ancaman kepada keutuhan hubungan antara agama dan kaum dalam masyarakat majmuk di Malaysia. Hal ini disebabkan bagi masyarakat Melayu, persoalan adat, budaya, bahasa, institusi beraja dan agama Islam merupakan unsur yang sensitif kerana ia melibatkan maruah dan kedaulatan bangsa.¹⁶

Menurut Ridhuan, asas utama yang mencetuskan konflik dan pertentangan antara orang Melayu dan kaum-kaum lain berpunca daripada desakan berterusan ke arah peningkatan hak-hak sedia ada mendakwa kerana berpegang kepada prinsip kesamarataan.¹⁷ Desakan ini sebaliknya disambut secara tegas oleh orang Melayu yang masih berpegang teguh dengan kontrak sosial yang menjamin hak dan keistimewaan khusus buat golongan bumiputera. Hal ini kerana setiap peruntukan khusus tersebut digubal dengan mengambil kira pandangan dan persetujuan daripada pelbagai pihak termasuk kaum-kaum utama yang wujud di Malaysia sejak kemerdekaan.¹⁸ Begitu juga kedudukan istimewa agama Islam yang telah diberikan taraf agama rasmi persekutuan dalam Perlembagaan 1957 dan 1963.¹⁹ Peruntukan ini dilihat adil kerana asas keadilan dalam Islam bukan bermaksud penyamarataan sebaliknya peluasan hak kepada yang berhak. Kontrak sosial dibina berasaskan persetujuan bersama antara kaum-kaum yang berbeza di Tanah Melayu untuk saling menerima, memahami, menghormati dan bertolak ansur mengenai status quo masing-masing dalam usaha mewujudkan perpaduan ke arah kemerdekaan.²⁰ Fakta tersebut sudah jelas membuktikan bahawa tidak wujud kesamarataan secara komprehensif antara masyarakat Melayu (bumiputera) dan bukan Melayu sebaliknya yang boleh diwujudkan adalah keadilan berpandukan lunas Perlembagaan.²¹

Maka, pemahaman dan penerimaan yang jelas terhadap asas pembinaan kontrak sosial ini dilihat sebagai antara formula mencegah ketegangan hubungan etnik dan agama masa kini.²² Namun begitu, realiti semasa menunjukkan bahawa kontrak sosial kini tidak lagi dianggap sebagai perintis perpaduan yang perlu diteruskan sebaliknya asas baru yang menekankan kesamarataan hak perlu dilaksanakan buat generasi Malaysia Baharu merentasi perbezaan kaum dan agama. Kedangkalan pihak tertentu dalam memahami psikologi masyarakat Melayu telah mendorong mereka menentengahkan idea meratifikasi International Convention on the Elimination of All Form of Racial Discrimination (ICERD) bagi memastikan agenda kesamarataan hak berjaya dilaksanakan. Namun tindakan tersebut akhirnya mengundang reaksi balas daripada masyarakat Melayu

¹⁴ Aidila Razak dan Lee Long Hui (2019), Makin Kencang Bincang Soal Agama dan Bangsa di Era PH, laman sesawang *Malaysiakini*, diakses pada 02 Julai 2019, <https://www.malaysiakini.com/news/481508>.

¹⁵ Mohd Anuar Ramli et.al (2018), *Op.cit*, 8.

¹⁶ Mansor Mohd. Noor (2010), Hubungan Melayu dan Cina di Malaysia Masa Kini: Buta dengan Perubahan Realiti Sosial Negara, *DEMOKRASI*, Vol. 9 No. 2, 192.

¹⁷ Mohd Ridhuan Tee Abdullah (2010), Cabaran Integrasi Antara Kaum Di Malaysia: Perspektif Sejarah, Keluarga Dan Pendidikan, *Jurnal Hadhari*, Vol. 3, 68.

¹⁸ Nazri Muslim dan Ahmad Hidayat Buang (2012), Islam dalam Perlembagaan Persekutuan dari Perspektif Hubungan Etnik di Malaysia, *Jurnal kemanusiaan*, Vol. 20, 121.

¹⁹ Ahmad Redzuan Mohamad et.al (2017), Interfaith Commission Malaysia: Analisis Ke Atas Penubuhannya Dalam Merealisasikan Keharmonian Agama di Malaysia, *Jurnal al-'Abqari*, Vol. 11, 78.

²⁰ Abd Aziz A'zmi et.al (2017), Realiti Kepelbagaian Kaum Ke Arah Perpaduan Nasional Pasca Merdeka, *Malaysian Journal of Social Science*, Vol. 2, 12.

²¹ Mohd Ridhuan Tee Abdullah (2010), *Op.cit*, 70.

²² Nazri Muslim (2012), *Op.cit*, 50.

dan umat Islam yang telah menggerakkan mobilisasi menentang idea tersebut menerusi Himpunan Bantahan ICERD pada 2018.²³ Insiden ini sewajarnya memberikan kesedaran buat pelbagai pihak bahawa usaha memelihara keharmonian antara masyarakat berbilang kaum dan agama di Malaysia perlu dijadikan agenda bersama oleh semua pihak terutamanya dengan memfokuskan idea dan gerak kerja ke arah yang lebih utama seperti pembasmian kemiskinan, peningkatan kualiti pendidikan dan keseimbangan ekonomi.

PENDEKATAN RAHMATAN LIL ‘ALAMIN DI MALAYSIA MENURUT PERSPEKTIF AKIDAH

Konsep Rahmatan lil Alamin meskipun sinonim dengan kasih sayang, ia tidak sewajarnya difahami secara simplistik khususnya dalam aspek akidah. Allah SWT telah menegaskan secara tuntas dalam al-Quran bahawa Islam merupakan satu-satunya agama yang direndahNya. Penegasan ini jelas dapat dilihat dalam surah Ali Imran ayat 19:

Maksudnya: “*Sesungguhnya agama (yang benar dan diredai) di sisi Allah ialah Islam. Dan orang-orang (Yahudi dan Nasrani) yang diberikan kitab itu tidak berselisih (mengenai agama Islam dan enggan menerimanya) melainkan setelah sampai kepada mereka pengetahuan yang sah tentang kebenarannya; (perselisihan itu pula) semata-mata kerana hasad dengki yang ada dalam kalangan mereka. dan (ingatlah), sesiapa yang kufur ingkar akan ayat-ayat keterangan Allah, maka sesungguhnya Allah amat segera hitungan hisabNya.*”

Islam yang terdiri daripada akidah yang sejahtera, fiqh yang unggul dan akhlak yang mulia menjadi satu ukuran yang utama di sisi Allah SWT. Segala kepercayaan dan ibadah lain selain daripada Islam tidak bernilai sedikit pun di akhirat. Hal ini dikuatkan lagi dengan ayat sebelumnya iaitu ayat 18 yang menegaskan kalimah tauhid iaitu ‘*la ilah illa Allah*’.²⁴ Al-Zamakhsyari menjelaskan bahawa berdasarkan dua ayat yang berturutan tersebut, Islam yang disifatkan sebagai tauhid dan keadilan merupakan satu-satunya jalan yang mampu memberikan manfaat kepada manusia di akhirat.²⁵ Justeru umat Islam perlu berpegang dengan keyakinan bahawa hanya Islam agama yang benar. Hakikat ini sama sekali bertentangan dengan naratif yang cuba dibawa oleh faham-faham kontemporari seperti pluralisme agama yang menyamaratakan agama atas nilai-nilai universal. Meskipun al-Quran tidak pernah memaksakan ajaran Islam kepada manusia, setiap penghujahan yang dibuat adalah bersifat penegasan kepada kebenaran.²⁶ Walaupun al-Quran banyak menonjolkan sisi lemah lembut dan kasih sayang, ia tidak bermaksud Islam membenarkan penganutnya meleburkan nilai keunggulan akidah.

Kasih sayang dan rahmah dari perspektif akidah membawa maksud kebenaran akidah Islam sebagai satu bentuk kasih sayang Allah SWT dan Rasulullah SAW kepada semua manusia. Kasih sayang Allah SWT kepada hambaNya dan Rasulullah SAW terhadap umat baginda ditunjukkan melalui penyampaian Islam sebagai satu-satunya jalan penyelamatan umat manusia daripada kesesatan. Selain ayat 107 Surah al-Anbiya’, terdapat satu hadis yang juga menjelaskan hakikat rahmat yang dibawa oleh Baginda:

عن أبي هريرة عن النبي صلى الله عليه وسلم أنه قال: إنما أنا رحمة مهداة²⁷

Maksudnya: “*Daripada Abu Hurairah daripada Nabi SAW bahawasanya baginda berkata: Sesungguhnya aku ialah rahmat yang dihadihkan*”

Al-Qari mensyarahkan hadis ini dengan menegaskan bahawa pengutusan Rasulullah SAW kepada umat ini ialah satu rahmat yang dihadihkan oleh Allah SWT kepada umat manusia. Hadiah ini seandainya diterima dan disambut baik yakni menerima syariat Islam sebagai jalan hidup maka seseorang itu akan mendapat keuntungan dan kebahagiaan. Sebaliknya sekiranya hadiah ini ditolak dalam erti kata lain menolak Islam sebagai kebenaran, dia akan rugi dan binasa.²⁸

Rasulullah SAW menjadi contoh terbaik dalam memahami konsep rahmah yang dijelaskan dalam al-Quran dan hadis. Selain sifat toleransi, kasih sayang dan lemah lembut, baginda menunjukkan sisi tegas apabila

²³ Hafidzul Hilmi Mohd Noor (2018), Himpunan ICERD: 6 Laluan Utama Ditutup, laman sesawang *BH Online*, diakses pada 20 Jun 2019, <https://www.bharian.com.my/berita/nasional/2018/12/506090/himpunan-icerd-6-laluan-utama-ditutup>.

²⁴ al-Zamakhsyari (2008), op. cit., h. 164

²⁵ Ibid.

²⁶ Mohd Faizal Abdul Khair (2017), Pendekatan Normatif Dalam Perbandingan Agama: Satu Analisis Terhadap al-Quran, *KEMANUSIAAN*, 24(2), h. 95

²⁷ Riwayat al-Darimi dan al-Baihaqi. Dihukumkan sebagai sahih oleh al-Albani. Lihat al-‘Asqalani, Ibn Hajar (2001), *Hidayah al-Ruwah ila Takhrij Ahadith al-Misbah wa al-Misykah*, jil. 5, Kaherah: Dar Ibn ‘Affan, h. 278

²⁸ Al-Qari, Ali bin Sultan Muhammad (2001), *Mirqah al-Mafatih Syarh Misykah al-Masabih*, jil. 10, Beirut: Dar al-Kutub al-‘Ilmiah, h. 476

melibatkan batas-batas akidah. Kebencian Rasulullah SAW terhadap nilai-nilai jahiliyyah dan kekufuran jelas terpancar walaupun baginda adalah seorang yang sangat berkasih sayang dan lemah lembut terhadap manusia. Hal ini boleh dilihat dalam beberapa peristiwa antaranya apabila sampai berita kepada baginda berkenaan seruan Abu Jahal kepada Quraisy untuk memusuhi Islam disebabkan kerja dakwah yang dilakukan oleh baginda, maka Rasulullah SAW berkata:

والذي نفسي بيده لأقتلنهم ولأصلبنهم ولأهدينهم وهم كارهون إني رحمة بعثني الله عز وجل ولا يتوفاني حتى يظهر الله دينه²⁹
 Maksudnya: “Dan demi nyawaku yang berada di TanganNya, sesungguhnya aku akan memerangi mereka, menyalibi mereka dan memberi hidayah kepada mereka sekalipun mereka dalam keadaan membenci. Sesungguhnya aku adalah rahmah yang diutuskan oleh Allah dan Allah tidak akan mematikan aku sebelum Dia memenangkan agamanya”

Penyataan bahawa pengutusan baginda sebagai satu rahmat dalam penegasan akan terus cuba mengajak manusia kepada keimanan dan memerangi mereka yang berniat untuk menghalang dakwah menjadi bukti bahawa nilai rahmat yang terbesar ialah menyampaikan kebenaran Islam kepada umat manusia. Rahmat dalam memberikan hidayah kepada umat manusia mengatasi sikap lemah lembut dan tolak ansur dalam hal akidah.³⁰

Makna rahmat sebagai kasih sayang, tolak ansur dan lemah lembut tidak seharusnya disalahertikan sehingga melangkaui daerah batas iman dan kekufuran. Nabi Muhammad SAW sama sekali tidak bertolak ansur dan tegas dalam menunjukkan kebencian baginda terhadap unsur kekufuran meskipun dalam urusan yang dianggap remeh atau kecil. Dalam satu riwayat Aisyah RA menyebutkan:

أن النبي صلى الله عليه وسلم لم يكن يترك في بيته شيئاً فيه تصاليب إلا نقضه³¹
 Maksudny: “Bahawasanya Nabi SAW tidak pernah membiarkan sesuatu apa pun yang ada padanya lambang salib melainkan baginda membuangnya.”

Bahkan dalam soal memartabatkan maruah umat Islam Baginda SAW tidak berkompromi dengan pihak yang sengaja cuba mencabulinya. Perkara ini dapat dilihat dalam peristiwa pengkhianatan Yahudi Bani Qainuqa' yang secara sengaja mencabuli kehormatan seorang wanita Muslimah di Pasar Bani Qainuqa'. Apabila sampai khabar ini kepada Rasulullah SAW, Baginda terus mengarahkan supaya mereka diusir dari Madinah. Dalam kisah ini Abdullah bin Ubai telah cuba mengeksploitasi sifat lemah lembut Rasulullah SAW dengan memujuk baginda supaya memaafkan kaum Yahudi Bani Qainuqa'. Namun Baginda tidak menghiraukannya. Hal ini menunjukkan bahawa toleransi dan lemah lembut tidak seharusnya digunapakai apabila berhadapan dengan pihak yang sengaja mencabuli kehormatan dan martabat Islam. Berinteraksi secara lemah lembut dan bertolak ansur dalam hal ini samalah halnya dengan mengikuti jejak langkah kaum munafik.³² Ketegasan baginda ini seharusnya dihayati dengan cermat apabila memahami semangat kasih sayang dan toleransi dalam Islam.

Justeru konsep rahmatan lil alamin dalam konteks akidah perlu difahami dengan kerangka yang lebih luas dengan tidak membataskannya hanya kepada makna bertolak ansur, lemah lembut dan berkasih sayang. Menurut Sanusi Azmi rahmatan lil alamin khususnya dalam kerangka akidah boleh disimpulkan dengan; [1] penegasan dan pengukuhan akidah dan syariat, [2] ketegasan dalam tidak berdiam diri pada maksiat atas nama kasih sayang dan tolak ansur, [3] bersih daripada sebarang unsur toleransi dalam hal yang menggugat kedudukan Islam dan [4] usaha berterusan dalam menyampaikan hidayah.³³ Walau bagaimanapun interaksi yang baik dan berhemah dengan golongan non-Muslim dalam konteks kemanusiaan adalah satu tuntutan agama dan boleh diertikan sebagai sebahagian maksud rahmah. Antara interaksi berhemah yang dianjurkan termasuk berlaku baik, menziarahi ketika sakit, memelihara nyawa, menghormati mereka, memberi dan menerima hadiah dan urusan pekerjaan serta perniagaan.³⁴

Menurut Halis Azhan, Perlembagaan Persekutuan telah digubal dengan tujuan mewujudkan suasana adil dan saksama bagi menjamin kesejahteraan kehidupan masyarakat berbilang kaum dan agama.³⁵ Bagi memastikan gagasan RLA diterapkan senada dengan tujuan perlembagaan, beberapa perkara perlu diperhatikan

²⁹ Al-Tabarani, Sulaiman bin Ahmad (t.t), *al-Mu'jam al-Kabir*, jil. 2, Kaherah: Maktabah Ibn Taimiyyah, h. 123

³⁰ Ahmad Sanusi Azmi et. al (2018), 'Konsep Rahmatan lil Alamin Dalam Hadith: Penerokaan Makna Serta Aplikasi di Malaysia', *Journal of Hadith Studies* 3(1), h. 4

³¹ Riwayat al-Bukhari (Hadis no. 5952). Al-Bukhari, Muhammad bin Ismail (2002), *Sahih al-Bukhari*, Damsyik: Dar Ibn Kathir h. 1495

³² Al-Buti, Muhammad Sa'id Ramadan (1991), *Fiqh al-Sirah*, Beirut: Dar al-Fikr al-Muasir, h. 252

³³ Ahmad Sanusi Azmi et. al (2018), op. cit., h. 8

³⁴ Ibid, h. 4

³⁵ Halis Azhan Mohd Hanafiah (2013), *Op.cit*, 7.

antaranya deklarasi Perkara 3 dalam perlembagaan yang menetapkan ‘Islam ialah agama bagi persekutuan, tetapi agama-agama lain boleh diamalkan dengan aman dan damai di mana-mana bahagian persekutuan’. Menurut Shamrahayu, peruntukan tersebut telah memberikan ciri agama yang jelas dalam perlembagaan. Hakim Abdul Hamid, salah seorang ahli Suruhanjaya Perlembagaan menyatakan bahawa peruntukan tentang Islam dalam perlembagaan merupakan hasil persetujuan semua pihak. Namun, hal tersebut tidak menafikan hak kebebasan beragama bagi mereka yang tidak menganut agama Islam.³⁶ Islam telah diberikan pengiktirafan khusus dalam undang-undang tertinggi di mana banyak keputusan mahkamah yang telah memperakui kedudukan Islam dalam perlembagaan.³⁷ Merujuk kepada kes *Ramah lwn Laton*³⁸, Islam juga telah diiktiraf sebagai undang-undang bagi negara. Mahkamah Rayuan Negeri-negeri Melayu Bersekutu memutuskan bahawa undang-undang Islam bukanlah undang-undang asing tetapi undang-undang tempatan dan undang-undang negara. Intipati dalam deklarasi ini secara tidak langsung telah mengiktiraf kedudukan Islam sebagai agama yang dominan bagi penduduk Tanah Melayu. Pemahaman di dalam Perkara 3 hendaklah dibaca bersama dengan Perkara 11 dalam konteks kebebasan beragama bagi menentukan kedudukan Islam sebagai agama bagi persekutuan.³⁹ Kedudukan istimewa Islam ini bukan hanya diperuntukkan dalam Perlembagaan Persekutuan semata-mata, bahkan begitu jelas dinyatakan dalam perlembagaan atau undang-undang tubuh setiap negeri.⁴⁰

Apabila diteliti keseluruhan perlembagaan, didapati bahawa agama Islam telah diletakkan pada kedudukan yang lebih tinggi berbanding agama-agama lain sejajar dengan Perkara 3. Peruntukan ini membawa implikasi bahawa bagi menuntut kesamarataan hak, ia mestilah dalam kerangka pengiktirafan kepada kedudukan dan autoriti Islam yang perlu diutamakan berbanding mana-mana agama lain di Malaysia. Walau bagaimanapun, terdapat beberapa pihak yang menggunakan Perkara 8 (1) untuk menuntut hak kesamarataan antara semua agama. Perkara 8 (1) Perlembagaan Persekutuan memperuntukkan bahawa semua orang adalah sama rata di sisi undang-undang dan berhak mendapat perlindungan yang sama di sisi undang-undang. Bagi menjawab hal ini, Helwa dan Jasri menyatakan:

“Dalam hal ini Perkara 8 (1) sepatutnya dibacakan dengan Perkara 8 (5)(a) yang memperuntukkan bahawa Perkara 8 tidak membatalkan atau melarang apa-apa peruntukan yang membuat peraturan mengenai undang-undang diri. Ini jelas sekali membawa maksud bahawa peruntukan ‘sama rata’ membawa kepada undang-undang diri dan dalam kes ini undang-undang diri adalah merujuk kepada undang-undang Islam.”⁴¹

Oleh itu, keseluruhan peruntukan perlembagaan termasuklah Perkara 11 dan Perkara 8 perlu ditafsirkan selari dengan Perkara 3 sesuai dengan kedudukan Islam dalam perlembagaan negara. Hal ini membuktikan Perlembagaan Persekutuan yang termaktub adalah menepati maqasid shar’iyyah yang terpenting iaitu *hifz al-din*. Peruntukan ini menunjukkan bahawa agama Islam merupakan tunjang kepada falsafah atau ideologi negara. Memandangkan peruntukan ini merujuk kepada Islam maka secara keseluruhannya pelaksanaan di dalam negara perlu dilihat dalam konteks Islam. Tambahan pula, Islam mempunyai kedudukan dan pengaruh yang besar sejak sebelum kemerdekaan lagi.⁴²

Meskipun sebahagian pihak masih mendakwa bahawa Perlembagaan Persekutuan adalah berteraskan prinsip sekular, namun hujah ini telah ditolak oleh Aziz Bari yang berpandangan bahawa perlembagaan itu

³⁶ Shamrahayu A. Aziz (2005), Islam is the Religion of the Federation-its Meaning and Implication, *IIUMLJ*, Vol. 33, 14.

³⁷ Lina Joy lwn Majlis Agama Islam Wilayah Persekutuan & Anor (2004) 6 CLJ 242 - Islam mempunyai tempat yang dominan (Islam is at a dominant status); Meor Atiqulrahman bin Ishak & Yang Lain lwn Fatimah bte Sihi & Yang Lain (2000) 1 CLJ 393; ZI Publications Sdn. Bhd. (Company No. 398106-W) & Mohd. Ezra bin Mohd. Zaid lwn Kerajaan Negeri Selangor (Kerajaan Malaysia & Majlis Agama Islam Selangor sebagai Pencelah-Pencelah) (2000) 5 MLJ 375.

³⁸ *Ramah lwn Laton* [1927] 6 FMSLR 128

³⁹ Ahmad Ibrahim et. al. (2003), *Perkembangan Undang-undang Perlembagaan Persekutuan*, Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka, 105.

⁴⁰ Perlembagaan Negeri Johor, perkara 57 (Bhgn. 1); Perlembagaan Negeri Kedah, perkara 33A; Perlembagaan Negeri Kelantan, perkara 5; Perlembagaan Negeri Melaka, perkara 167; Perlembagaan Negeri Sembilan, perkara 5; Perlembagaan Negeri Pahang, perkara 23 (Bhgn. 1); Perlembagaan Pulau Pinang, perkara 5; Perlembagaan Negeri Perak, perkara 5; Perlembagaan Negeri Perlis, perkara 5; Perlembagaan Negeri Sabah, perkara 5A; Perlembagaan Negeri Selangor, perkara 47 (Bhgn. Ke-2); Perlembagaan Negeri Terengganu, perkara 51.

⁴¹ Helwa Mohamad Zainal dan Jasri Jamal (2013), Kedudukan Murtad dan Penyebaran Agama Bukan Islam Menurut Perspektif Undang-Undang di Malaysia: Satu Analisa Isu dan Cabaran, *Jurnal Undang-Undang dan Masyarakat*, Vol. 17, No. 2, 14-15.

⁴² Nazri Muslim (2012), *Op.cit*, 51.

sendiri tidak pernah menyebut bahawa asasnya adalah sekular. Bahkan sekiranya dilihat daripada konteks sejarah dan pengamalan masyarakat Malaysia, ternyata keistimewaan kedudukan Islam dalam perlembagaan merupakan suatu asas yang sukar untuk dipertikaikan kewajarannya.⁴³ Antaranya Perkara 11(4) yang memperuntukkan halangan dan sekatan penyebaran dan perluasan sebarang ideologi keagamaan dan kepercayaan selain Islam terhadap umat Islam di Malaysia. Perkara ini secara jelas memperlihatkan perlindungan secara eksklusif diberikan kepada agama Islam di mana perlindungan yang sama tidak diberikan kepada agama-agama yang lain.

Hal ini seterusnya membawa kepada pewartaan undang-undang berkaitan sekatan penyebaran doktrin agama lain secara khusus terhadap umat Islam oleh 9 buah negeri antaranya Kelantan pada tahun 1987 serta Melaka, Kedah dan Selangor pada 1988.⁴⁴ Meskipun tujuan peruntukan ini tidak dinyatakan secara jelas dalam perlembagaan, namun alasannya boleh difahami menerusi memorandum yang dikemukakan oleh raja-raja Melayu kepada Suruhanjaya Reid. Memorandum tersebut menyarankan satu peruntukan khusus perlu diwujudkan bertujuan melindungi orang Melayu di negara ini daripada ajaran komunis. Hal ini bertitik tolak daripada kebimbangan raja-raja Melayu terhadap pengembangan ideologi tersebut yang bercanggah dengan nilai keagamaan masyarakat Melayu kerana doktrin asas fahaman ini yang menafikan kewujudan tuhan. Walau bagaimanapun, peruntukan 11(4) ini tidaklah terhad kepada pengembangan ideologi komunisme sahaja bahkan turut melindungi orang Islam daripada apa-apa juga fahaman yang boleh membawa kekufuran. Maka, sebarang bentuk penyebaran doktrin dan ideologi yang bertentangan dengan ajaran Islam perlulah disekat.⁴⁵

Pendekatan holistik perlu digunakan dalam mentafsirkan peruntukan perlembagaan. Pendekatan holistik merujuk kepada kaedah pentafsiran menerusi rujukan dan pemahaman terhadap maksud keseluruhan teks perlembagaan dan bukannya sekadar memilih peruntukan tertentu sahaja secara berasingan mengikut kepentingan tertentu. Maka, dalam membincangkan kedudukan istimewa Islam dalam perlembagaan, semua peruntukan lain berkaitan Islam yang mempunyai implikasi sama ada secara langsung mahupun tidak langsung kepada amalan dan pentabiran negara hendaklah dibaca bersama tanpa membataskannya kepada perkara 3(1) sahaja. Pemahaman yang menyeluruh akan dapat memberikan gambaran sebenar yang lebih jelas tentang kandungan perlembagaan, khususnya berkaitan kedudukan Islam. Dalam konteks ini, perkara 3, 11(4), 12(2), dan 37 dalam Perlembagaan Persekutuan perlu dibaca bersama-sama Jadual Keempat, 150 dan 160(2).⁴⁶ Perbezaan layanan ini (dengan meletakkan Islam di kedudukan yang istimewa) hanya boleh dirasionalkan dengan memahami unsur hibrid yang terkandung dalam Perlembagaan Persekutuan⁴⁷ di samping faktor sejarah yang melatari pembinaan peruntukan khas tersebut.⁴⁸

Peruntukan istimewa yang diberikan ini dilihat penting terutamanya dalam mengekalkan identiti kaum Melayu yang dicirikan dengan tiga asas yang utama iaitu agama, adat dan bahasa. Maka, percubaan bagi meruntuhkan salah satu daripada asas ini bakal mengundang implikasi yang negatif terhadap kaum Melayu itu sendiri sebagai penganut Muslim majoriti dalam negara ini seterusnya melemahkan kedudukan agama Islam itu sendiri.⁴⁹ Maka konsep *rahmatan lil 'alamin* melalui pentafsiran ulama yang muktabar adalah sejajar dengan aspirasi perlembagaan persekutuan. Lantas, dalam usaha melestarikan hubungan harmoni antara kaum beragama, gagasan *rahmatan lil 'alamin* perlu dipastikan agar ianya selari dengan pentafsiran ulama muktabar yang sememangnya jelas ditegakkan melalui perlembagaan persekutuan dalam konteks negara Malaysia yang berteraskan kontrak sosial. Tuntasnya kedudukan Islam dalam perlembagaan seharusnya diterima oleh semua pihak tanpa mempersoalkan kewajaran dan kesesuaiannya. Sebarang tindakan mempersoalkan dan mencabar

⁴³ Abdul Aziz Bari (2006), *Islam dalam Perlembagaan Malaysia*, Petaling Jaya: Intel Multimedia & Publication, 32.

⁴⁴ *Ibid.*

⁴⁵ Shamrahayu A. Aziz (2016), *Maqasid al-Syariah Dalam Perlembagaan Persekutuan: Suatu Perbahasan Awal*, *KANUN*, Vol. 28, No. 2, 304.

⁴⁶ *Ibid.*, 294.

⁴⁷ Hibrid bermaksud negara yang mempunyai agama rasmi. Perlembagaan Malaysia dikatakan berbentuk hibrid dengan kewujudan Perkara 3 (1) yang mengiktiraf Islam sebagai agama rasmi persekutuan namun dalam masa yang sama turut mengiktiraf kebebasan beragama penganut lain. Faridah Jalil dan Rohizan Halim (2014), *Kebebasan Beragama: Gambaran Malaysia*, *KANUN*, Vol. 26, No. 2, 228.

⁴⁸ Helwa Mohamad Zainal dan Jasri Jamal (2013), *Op.cit.*, 14-15.

⁴⁹ Zaidi Abd Rahman (2010), *Aktiviti Misionari antara Kehendak Perlembagaan, Perintah Bible dan Reaksi Muslim di Malaysia*, *Jurnal Syariah*, Vol. 18, No. 3, 590.

kedudukan Islam dalam perlembagaan adalah secara tidak langsung mencabar konsep *rahmatan lil 'alamin* itu sendiri.

KESIMPULAN

Kenyataan-kenyataan provokatif berkaitan kaum dan agama telah mendorong pihak kerajaan untuk memperkenalkan Akta Kebencian Agama dan Kaum bagi menyekat trend penghinaan terhadap kaum dan agama yang semakin berleluasa. Era Malaysia Baharu yang bermula dengan peralihan kerajaan kepada blok pembangkang terdahulu menyaksikan kerajaan berhadapan dengan cabaran-cabaran baharu terutamanya dalam pelestarian keharmonian antara pelbagai bangsa dan agama yang memerlukan tindakan yang cermat dan teliti. Justeru, konsep *rahmatan lil 'alamin* diperkenalkan sebagai satu mekanisme yang dilihat mampu menangani cabaran ini. Walau bagaimanapun, pelaksanaan konsep *rahmatan lil 'alamin* ini perlulah sejajar dengan pentafsiran Islam yang menyeluruh dan yang lebih penting dalam konteks Malaysia, ia perlu selari dengan kandungan perlembagaan persekutuan yang telah sekian lama menjadi tulang belakang keharmonian dan kesejahteraan negara. Dalam konteks Malaysia, pendekatan yang digunakan dalam urusan pentadbiran dilihat ada yang bertepatan dengan konsep *rahmatan lil alamin* misalnya peruntukkan dalam perlembagaan yang meletakkan Islam di kedudukan tertinggi dalam negara termasuk membenarkan syiar Islam seperti azan, solat berjemaah dan amalan keagamaan dijalankan secara terbuka. Namun ada yang mengundang reaksi dan kritikan masyarakat kerana dilihat tidak selari dengan makna *rahmatan lil alamin* yang sebenar seperti isu pendekatan kerajaan terdahulu terhadap isu LGBT dan isu operasi khalwat. Justeru konsep Islam sebagai *rahmatan lil alamin* perlu dimanifestasikan mengikut luno pengertian yang sahih bagi memberikan gambaran yang sebenar tentang Islam. Tuntasnya, konsep *rahmatan lil alamin* dari perspektif akidah perlu difahami sebagai penegasan terhadap keabsahan Islam sebagai satu-satunya agama yang sebenar dan keperluan untuk memelihara kesuciannya di samping berusaha untuk menyebarkannya sebagai satu bentuk kasih sayang Allah SWT dan Rasulullah SAW kepada umat manusia serta menjaga tatasusila dan kesopanan sesama semua manusia.

RUJUKAN

- Abd Aziz A'zmi, Farrah Wahida Mustafar, Aimi Khairunnisa Abdul Karim dan Nurliana Suhaini. (2017). Realiti Kepelbagaian Kaum Ke Arah Perpaduan Nasional Pascamerdeka. *Malaysian Journal of Social Science* Vol. 2: 1-24.
- Ahmad Ibrahim et. al. (2003). *Perkembangan Undang-undang Perlembagaan Persekutuan*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Ahmad Sanusi Azmi dan Mohd Yusuf Ismail. (2018). Konsep Rahmatan lil 'Alamin dalam Hadith: Penerokaan Makna serta Aplikasi di Malaysia. *Journal of Hadith Studies*, Vol. 3 No. 1: 1-13.
- Ahmad Redzuan Mohamad, Samsu Adabi Mamat dan Mohd Azmi Mohd Razif. (2017). Interfaith Commission Malaysia: Analisis Ke Atas Penubuhannya Dalam Merealisasikan Keharmonian Agama Di Malaysia. *Jurnal al-'Abqari*, Vol. 11: 77-93.
- Al-Zamakhsyari, Mahmud bin Umar. (2009). *Tafsīr al-Kasysyāf 'an Ḥaqāiq al-Tanzīl wa 'Uyūn al-Aqāwīl fī Wujūh al-Takwīl*. Beirut: Dar al-Ma'rifah.
- Al-Ṭabarī, Muhammad bin Jarīr. (2001). *Jāmi' al-Bayān fī Takwīl Āy al-Qurān*. Qahirah: Hajr li al-Tibā'ah wa al-Nasyr.
- Al-Alūsī, Syihāb al-Dīn Maḥmūd. (t.t). *Rūḥ al-Ma'ānī fī Tafsīr al-Qurān al-'Aẓīm wa al-Sab'ī al-Mathānī*. Beirut: Dār Iḥyā' al-Turāth al-'Arabīy.
- Al-Qurṭubī, Muḥammad bin Aḥmad. (2006). *al-Jāmi' li Aḥkām al-Qurān*. Beirut: Muassasah al-Risālah.
- Baharom Kassim dan Mohd Syarul Razi Mohd Hazmi. (2018). Islam Era Malaysia Baharu: Isu dan Agenda Pelaksanaan. Dlm. Abd Karim Ali et.al (eds.). *Islam Era Malaysia Baharu: Dinamika Wacana Kepelbagaian Cabaran*. Shah Alam: Persatuan Ulama Malaysia: 3-36.
- Chamil Wariya. (2007). *Malaysia: 50 Fakta Asas Kenegaraan*. Kuala Lumpur: Media Global Matrix Sdn. Bhd.
- Halis Azhan Mohd Hanafiah. (2013). Pembinaan Negara Dalam Tikus Rahmat dan Perlembagaan Persekutuan: Satu Kajian Perbandingan. *Jurnal Melayu* Vol. 11 No. 2: 1-17.
- Harjani Hefni. (2017). Makna dan Aktualisasi Dakwah Islam Rahmatan lil Alamin di Indonesia. *Academic Journal for Homiletic Studies*. Vol. 11 No. 1: 1-20.
- Khadijah Mohd Hambali dan Mohd Herzali Mohd Haled. (2008). Toleransi Beragama dan Amalannya di Malaysia: Rujukan kepada Artikel 11 Perlembagaan Persekutuan Malaysia. *Jurnal Usuluddin* Vol. 27: 81-92.

- Helwa Mohamad Zainal dan Jasri Jamal. (2013). Kedudukan Murtad dan Penyebaran Agama Bukan Islam Menurut Perspektif Undang-Undang di Malaysia: Satu Analisa Isu dan Cabaran. *Jurnal Undang-Undang dan Masyarakat* Vol. 17 No. 2: 13-36.
- Jabatan Kemajuan Islam Malaysia. (2019). Gagasan Pentadbiran Islam di Era Malaysia Baharu. Teks ucapan Menteri di Jabatan Perdana Menteri (Hal Ehwal Agama) sempena Perhimpunan Agensi-Ageni di Bawah Jabatan Perdana Menteri (Hal Ehwal Agama) di Auditorium Jabatan Kemajuan Islam Malaysia bertarikh 7 Januari 2019. Pautan: http://www.islam.gov.my/images/documents/TEKS_UCAPAN_YBM_-_SEMPENA_PERHIMPUNAN_AGENSI_DI_BAWAH_YBM_-_7_JAN_2019.pdf
- Mansor Mohd. Noor. (2010). Hubungan Melayu dan Cina di Malaysia Masa Kini: Buta dengan Perubahan Realiti Sosial Negara. *DEMOKRASI* Vol. 9 No. 2: 185-207.
- Mansor Mohd. Noor. (2006). Transformasi Perhubungan Etnik di Malaysia. Dlm. Zaharah Hassan, Abdul Latif Samian dan Abu Daud Silong. *Readings on Ethnic Relations in a Multicultural Society*. Serdang: Penerbit UPM.
- Mohd Anuar Ramli, Muhammad Izzul Syahmi Zulkepli, Rahimin Affandi Abdul Rahim, Muhd Imran Abd Razak, Mohamad Naqib Hamdan dan Syamsul Azizul Marinsah. (2018). Isu-Isu Sensitif Dalam Masyarakat Majmuk Di Malaysia Pasca Pilihanraya Umum (PRU14): Aplikasi Pendekatan Kesederhanaan. Dlm. Mohd Roslan Mohd Noor et al. (eds.). *Penyelidikan Serantau Islam dan Alam Melayu: Pendidikan, Kewangan, Kehartaan dan Isu Kontemporari*. Kuala Lumpur: Akademi Pengajian Islam UM: 1-12.
- Muhammad Idrus Ramli. (2011). Rahmatan lil 'Alamin dan Toleransi. *ISLAMIA: Jurnal Pemikiran Islam Republika*, Vol. 25.
- Nazri Muslim. (2012). Implikasi Peruntukan Islam dan Orang Melayu dalam Perlembagaan Persekutuan Terhadap Hubungan Etnik di Malaysia. *Jurnal Kemanusiaan*. Vol. 19 No. 2: 19-62.
- Nazri Muslim dan Ahmad Hidayat Buang. (2012). Islam dalam Perlembagaan Persekutuan dari Perspektif Hubungan Etnik di Malaysia. *Jurnal Kemanusiaan* Vol. 20: 115-129.
- Mohd Ridhuan Tee Abdullah. (2010). Cabaran Integrasi Antara Kaum di Malaysia: Perspektif Sejarah, Keluarga Dan Pendidikan. *Jurnal Hadhari* Vol. 3: 61-84.